

Dynamic exhibition of a modern museum: experience and development of ideas at the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine

Yuliia Komar

National Museum of Natural History, NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

article info

key words

exhibition activities, temporary exhibitions, museum experience, dynamic exhibition

correspondence to

Yuliia Komar; National Museum of Natural History, NAS of Ukraine, 15 Bohdan Khmelnytsky Street, Kyiv, 01030 Ukraine;
Email: jkomar2007@gmail.com
orcid: 0009-0003-3286-353X

article history

Submitted: 08.05.2025. Revised: 20.06.2025. Accepted: 30.06.2025

cite as

Komar, Y. 2025. Dynamic exhibition of a modern museum: experience and development of ideas at the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine. *GEO&BIO*, 27: 61–82. [Ukrainian, with English summary]

abstract

The article analyses the exhibition activities of the National Museum of Natural History of the National Academy of Sciences of Ukraine from 2014 to 2025, especially the temporary exhibitions held in a dedicated exhibition hall opened in 2015. This new space became a platform for testing an updated museum strategy focused on contemporary approaches to presenting natural history collections. Moving beyond traditional displays of specimens, the museum gradually adopted a curatorial model in which exhibitions became autonomous statements combining scientific knowledge with elements of visual narrative, artistic interpretation, and cultural context. The themes of the exhibitions covered a broad range of natural science topics—from biodiversity to the history of scientific ideas—and involved professionals from related disciplines, including artists, illustrators, landscape designers, and science historians. A notable trend was the growing attention to sensory experiences and the use of interactive formats that enhanced the emotional engagement of visitors. Exhibition programmes included master classes, interactive workshops, popular science lectures, and costumed readings and performances, which proved to be effective tools for engaging audiences of different ages and backgrounds. The participation of scientists in curatorial teams ensured the academic accuracy of the content while allowing for its adaptation to different levels of audience understanding. A comparative analysis of the implemented exhibitions shows a clear increase in their conceptual complexity, thematic depth, and diversity of presentation formats, along with the expansion of inter-institutional partnerships and a consistent commitment to innovation. Informal marketing observations, visitor surveys, and feedback confirm the effectiveness of this strategy. Over the past decade, the museum's exhibition activity has transformed into a dynamic tool for the actualisation of natural science knowledge, the promotion of interdisciplinary dialogue, and the strengthening of the cultural visibility of academic science in the public sphere.

© 2025 The Author(s); Published by the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine on behalf of GEO&BIO. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY-SA 4.0), which permits unrestricted reuse, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Динамічна експозиція сучасного музею: досвід і розвиток ідей у Національному науково-природничому музеї НАН України

Юлія Комар

Резюме. У статті проаналізовано виставкову діяльність Національного науково-природничого музею НАН України з 2014 до 2025 року на прикладі тимчасових експозицій, що реалізовувалися в окремій виставковій залі, відкритій у 2015 році. Цей новий простір став майданчиком для апробації оновленої музейної стратегії, орієнтованої на сучасні підходи до презентації природничих колекцій. Від традиційної демонстрації музейних зразків музеї поступово перейшов до формування виставок як самостійного кураторського висловлювання, що поєднує природничі знання з елементами візуального нарративу, художнього осмислення та культурної інтерпретації. Тематика виставкових проєктів охоплювала широке коло природничих питань — від біорізноманіття до еволюції — із залученням фахівців суміжних галузей, художників, ілюстраторів, ландшафтних дизайнерів, дослідників історії науки. Важливою тенденцією стало зростання уваги до сенсорної складової, застосування інтерактивних форматів, що підсилювали емоційне сприйняття змісту. Форми супроводу виставок — майстер-класи, інтерактивні програми, науково-популярні лекторії, костюмовані читання, як театралізовані заходи — стали ефективним інструментом залучення різновікової аудиторії та глибшої взаємодії з нею. Участь науковців у кураторських командах забезпечувала наукову достовірність презентованих матеріалів, що водночас дозволяло адаптувати матеріали до різного рівня сприйняття відвідувачами. Порівняльний аналіз реалізованих виставок засвідчує зростання їх складності, змістовної глибини та різноманіття форматів, розвиток міжінституційного партнерства і стійке прагнення до інновацій. Неформальні маркетингові спостереження, опитування та зворотний зв'язок з аудиторією підтверджують ефективність обраної стратегії. Виставкова діяльність музею за останнє десятиліття трансформувалася у динамічний інструмент актуалізації природничих знань, підтримки міждисциплінарного діалогу та посилення культурної присутності академічної науки у публічному просторі.

Ключові слова: виставкова діяльність, тимчасові експозиції, досвід музею, динамічна експозиція.

Адреса для зв'язку: Юлія Комар; Національний науково-природничий музей НАН України, вул. Богдана Хмельницького 15, Київ, 01030 Україна; Email: jkomar2007@gmail.com; orcid: 0009-0003-3286-353X

Вступ

Виставкова діяльність — один із ключових напрямів сучасної музейної роботи, що поєднує наукове знання, комунікацію з аудиторією та креативне мислення. Сучасна виставка в музеї — це форма науково-культурного висловлювання, що має не лише пізнавальну, а й емоційну, комунікативну функцію [Gurġian 2006]. Виставка дозволяє музею виходити за межі класичного представлення колекцій, транслюючи складні ідеї у доступний для широкого загалу спосіб.

Цей напрям є простором експерименту, де поєднуються освітні, естетичні та інтерпретаційні практики. Як наголошує Ейлін Гупер-Грінхілл [Hooper-Greenhill 2000, 2007], «виставка — це не лише про артефакти, це насамперед про ідеї, які ми хочемо донести через об'єкти». Актуальним для музейної спільноти стає переосмислення виставки як інструменту критичного осмислення знань, простору діалогу між фахівцями та відвідувачами. У цьому контексті слушною є думка «Музейна виставка повинна не лише інформувати, а й надихати — вона має створювати середовище для запитань, сумнівів і пошуку відповідей» [Freeman 1957 (2007)].

У світовій музейній практиці простежується стійка тенденція до переосмислення виставкової діяльності як платформи для діалогу між наукою, мистецтвом та суспільством. Провідні музеї природничого профілю — зокрема Museums für Naturkunde у Берліні, Museum of Natural Sciences of Barcelona та Natural History Museum у Лондоні — активно впроваджують гнучкі міждисциплінарні формати. У таких проєктах виставковий простір розглядається не лише як засіб презентації наукової інформації, а як середовище співтворчості, у якому беруть участь науковці, освітяни, дизайнери, художники, куратори й самі відвідувачі.

У подібних колабораціях утверджується переконання, що сила виставки полягає у здатності «перевести складні ідеї у чуттєво й інтелектуально доступну форму». Такий підхід вимагає від музейних команд відкритості до експерименту, інноваційних рішень і готовності до змін. Як зазначає Олеся Островська-Люта, «треба стимулювати нові ідеї і підходи. Треба, щоб музей більше брав до уваги свою аудиторію і не мав ілюзії, що він існує лише сам для себе. Інакше стан такого музею може бути досить сумним» [Островська-Люта, 2012. Інтерв'ю «Історичній правді», Динамічний музей URL].

Такий динамічний, відкритий до співавторства музей не лише інтерпретує знання, а й стає активним учасником культурного процесу, де виставка — не фіксований продукт, а платформа для спільного осмислення світу. Саме ці принципи поступово впроваджувалися у виставковій практиці Національного науково-природничого музею НАН України впродовж останнього десятиліття.

Національний науково-природничий музей НАН України у 2014–2015 роках започаткував новий етап у власній виставковій практиці — створення спеціалізованої виставкової зали тимчасових експозицій. Саме з цього моменту виставкова діяльність музею набуває системного характеру, спрямованого на послідовне осмислення природничих тем, оновлення форм музейної комунікації та поглиблення взаємодії з аудиторією.

Мета цієї публікації — представити огляд виставкових проєктів, реалізованих у музеї з 2014 р. до сьогодні, а також здійснити оцінку їх змістової, методичної та комунікаційної ефективності у контексті сучасних музейних підходів.

Матеріал і методи

Матеріалом для цього огляду та аналізу стали результати виставкової діяльності Національного науково-природничого музею НАН України, зосередженої у спеціалізованому музейному просторі — залі тимчасових експозицій, відкритий у 2015 році. Це зала площею 110 м², розташована на другому поверсі музею в його західному крилі, створена як простір для реалізації короткострокових проєктів у тематиці природничих наук.

З моменту відкриття в залі було проведено 16 офлайн виставок і 1 онлайн виставку (у 2020 році), що охоплювали широкий спектр тем — від історії науки до популяризації палеонтології, геології, ботаніки, зоології та охорони біорізноманіття. Середня тривалість експонування становила від одного до трьох місяців, що дозволяло оновлювати експозиції 1–3 рази на рік.

Методологія аналізу базувалася на поєднанні якісного і кількісного підходів:

- контент-аналіз матеріалів виставок (концепцій, оформлення, тематики, текстових і візуальних компонентів);
- документація співпраці з партнерами (музеї, галереї, художники, науковці);
- аналіз зворотного зв'язку (відгуки, опитування, неформальні спостереження за реакцією відвідувачів);
- власний кураторський досвід автора, який з 2014 року відповідає за організацію та реалізацію тимчасових виставок у музеї.

Особлива увага приділялась апробації нових форм музейної комунікації: від освітніх заходів — лекції, майстер-класи, екскурсії, костюмовані читання, до залучення творчих спільнот — художників, товаристів.

Для ілюстрування викладеного матеріалу представлено світлини, в середньому по чотири до кожної виставки.

Стисла історія

Створення окремої виставкової зали у Національному науково-природничому музеї НАН України дало новий поштовх виставковій діяльності як нової форми комунікації, освітнього впливу та взаємодії з різними аудиторіями.

Після капітального ремонту частини експозиції Відділу геології ННПМ (2014–2015 рр.) було відокремлено виставковий простір для тимчасових експозицій. Завдяки чому музей отримав власну «лабораторію» із практичного вивчення взаємодії відвідувача з різноманітними музейними продуктами [Komar 2019].

Проекти тимчасових виставок від 2014 року до тепер демонструють поступовий рух в напрямку відкритої взаємодії з аудиторією та сприйняття виставки як засобу донесення наукових ідей. Виставки музею — це своєрідне експериментальне поле для апробації нових підходів до інтерпретації природничих знань. Ці проекти дозволяють вийти за межі класичної експозиції та протестувати різні формати взаємодії з відвідувачем — від занурення в науковий, історичний чи художній контекст до використання інтерактивних елементів, що посилюють емоційне та смислове сприйняття контенту [Dovgy 2020].

Виставки, створені у 2020-х роках, — тематично різнопланові, структурно гнучкі, вони формують нову якість сприйняття музею суспільством, оскільки музей намагається інтегрувати та залучати інструменти маркетингу у виставкове планування: аналіз аудиторії відвідувачів, спостереження за моделями поведінки, зворотній зв'язок з аудиторією — це все сприяє кращому розумінню запитів та очікувань різних груп відвідувачів і дозволяє не лише адаптувати виставкову пропозицію музею, а й підвищувати емоційний резонанс проектів, розширювати партнерські зв'язки та будувати сталі відносини з аудиторією музею [Hooper-Greenhill 2007; Dovgy 2020].

Огляд форм активності, реалізованих у межах виставкових проектів

Виставкова діяльність супроводжувалась різноманітними форматами взаємодії з відвідувачами, що дозволяло розширити межі сприйняття експозиційного матеріалу, зробити акценти на ключових темах, а також залучити нові аудиторії.

Таблиця 1. Тимчасові виставки Національного науково-природничого музею НАН України в період з 2014 до 2025 року

Table 1. Temporary exhibitions of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine from 2014 to 2025

Рік	Назва виставки	Тематика
2014	«Внесок Тараса Шевченка у дослідження Аральського моря: творчість у наукових експедиціях 1848 – 1849 років»	геологія, живопис
2016	«Хроніки епохи динозаврів»	палеонтологія, цифрова ілюстрація
2017	«Погляд у всесвіт: від міфів до науки»	геологія, астрономія
2018	«Еволюція наукової думки»	живопис, історія
2019	«Таємниці ландшафтного мистецтва»	освіта, екологія, ландшафтний дизайн
2019	«Світ тварин Геннадія Глікмана»	зоологія, живопис
2019	«Первісні забави за мотивами оповідань Р. Кіплінга»	зоологія, палеонтологія, археологія, живопис
2020	«Акварельні нотатки: природа як митець»	зоологія, живопис
2020	«III Виставка ботанічного мистецтва»	ботаніка, живопис
2021	«PaleoArt: наука, естетика, абсурд»	палеонтологія, антропологія, живопис
2021	«Естетика каменю»	геологія, живопис
2021	«IV Виставка ботанічного мистецтва»	ботаніка, живопис
2022	«Комахи з шафи: історичні іменні колекції та сучасне представлення безхребетних в експозиціях ННПМ НАН України»	зоологія
2023	«V Виставка ботанічного мистецтва» online	ботаніка, живопис
2023	«Акварельні нотатки: птахи»	зоологія, екологія, живопис
2024	«Природнича ілюстрація Каті Шиови»	зоологія, палеонтологія, живопис
2025	«Крила природи»	зоологія

До реалізованих форм активності належать:

- оглядові та тематичні екскурсії — з адаптацією до віку, інтересів та рівня підготовки відвідувачів;
- інтерактивні програми — з елементами сенсорного досвіду та практичними завданнями;
- творчі майстер-класи — з акцентом на природничі матеріали, техніки ботанічної ілюстрації, виготовлення власних «експонатів»;
- костюмовані читання адаптовані для дитячої аудиторії;

- лекторії, презентації та зустрічі з науковцями — що сприяли актуалізації наукового знання та розкриттю тематики виставки у ширшому культурному контексті;
- міждисциплінарні колаборації — спільні заходи з художниками, письменниками, що дозволяли інтерпретувати наукові теми через мову мистецтва, літератури.

Завдяки такій активності виставкові проекти музею перетворювались на платформи комунікації, навчання та культурного діалогу.

Розглянемо ключові тимчасові виставки, реалізовані музеєм у 2014–2025 роках, проаналізувавши їх тематику, інтерпретаційні підходи та результати взаємодії з аудиторією. Впродовж 11 років безпосередньо у виставковій залі було проведено 16 виставок і 1 виставка в онлайн форматі.

2014 рік

До 200 річчя від дня народження Тараса Шевченка виставка «Внесок Тараса Шевченка у дослідження Аральського моря: творчість у наукових експедиціях 1848–1849 років». Кураторка виставкового проекту Катерина Ігорівна Деревська, професорка, доктор геологічних наук, старша наукова співробітниця ННПМ НАН України.

Цей проект створювався спільно з Національним музеєм Тараса Шевченка Міністерства культури України за спонсорської підтримки CANON Україна. Експозиція була присвячена експедиційному етнографічно-географічному доробку Тараса Шевченка та представляла видатного українського поета та художника у новому баченні, адже Тарас Шевченко, під час оренбурзького заслання, був включений як «рисувальник» до науково-дослідної експедиції Олексія Бутакова. Згадана гідрографічна експедиція була організована Військовим міністерством для зйомки і промірювання Аральського моря та вивчення його природних ресурсів і умов майбутнього судноплавства. У цій експедиції Шевченко фіксував свої спостереження з позиції дослідника. Разом із видатними географами та дослідниками Середньої Азії він із топографічною точністю наносив на карти ландшафти досліджуваних місцевостей, занотував відомості про киргизів, казахів, їх поселення — аули, їхній побут, господарство. Завдяки роботам Тараса Шевченка світ вперше побачив Аральське море у своїй первісній красі та вперше дізнався про такий народ як казахи. Матеріали Аральської описової експедиції надзвичайно цінні. Саме завдяки малюнкам Кобзаря та щоденникам О. Бутакова у 1852 р. було відкрито родовище кам'яного вугілля біля мису Ізенди-Арал. До 1956 р. морські карти-лоції, які малював Шевченко, використовувалися військово-морським флотом, а матеріалами експедиції Бутакова і до нині користуються науковці для моніторингу екологічного стану Каспійського моря та Аралу [Prydatko-Dolin 2019]. Експозиція виставки знайомила відвідувачів з малюнками та акварелями Тараса Шевченка, які були створені у експедиційний період, та доповнювалася зразками порід, мінералів прибережної зони Аралу, ботанічними зразками рослин Аральського регіону.

Виставка стала досвідом для музею як перший проект міжмузейної співпраці, а для глядача це була пропозиція переосмислення традиційного образу Тараса Шевченка та демонстрація поєднання наукової та мистецької складової. Цей проект продемонстрував нові підходи до інтерпретації художньої спадщини та залучив нову аудиторію через несподіваний науково-дослідницький фокус.

2016 рік

Виставка «Хроніки епохи динозаврів» (рис. 1). В експозиції виставки було представлено роботи українського палеохудожника, харків'янина Сергія Красовського. Митець починав свій творчий шлях як класичний художник, малював в реалістичній манері аквареллю та гуашшю. З 2013 р. почав застосовувати комбіновані техніки — цифровий арт, графічний планшет, а наразі намагається «не застрягти в часі» і використовує нові технології, іноді, як інструмент, нейронні мережі. У 2016 р. ми експонували принти цифрових робіт, за які згодом, у 2017 році

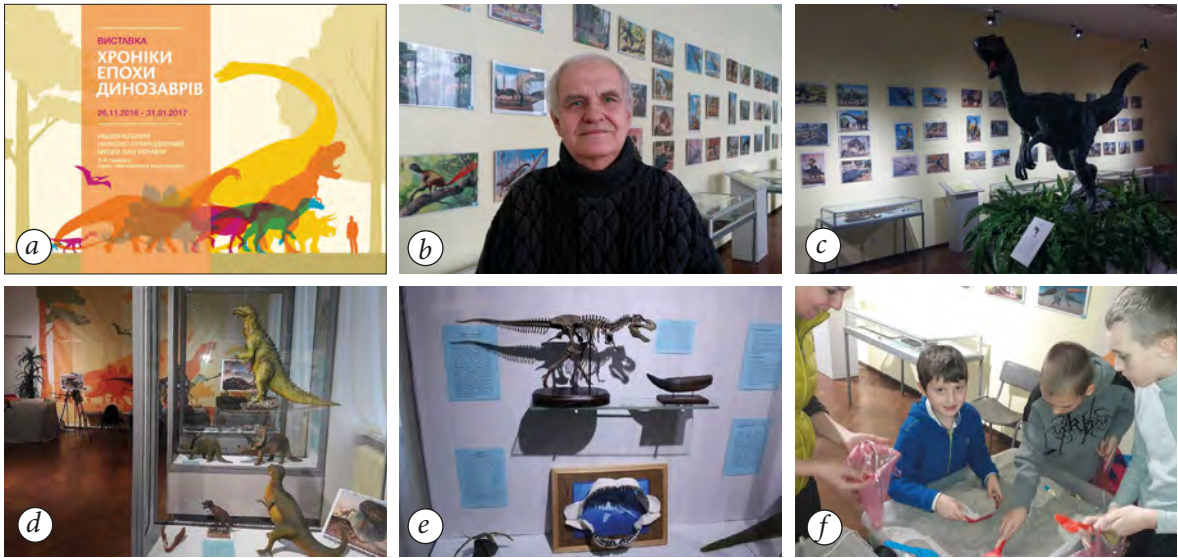

Рис. 1. Виставка «Хроніки епохи динозаврів» 2016 рік: (a) афіша виставки; (b) куратор виставкового проекту Павло Пучков в експозиції (фото автора); (c) експозиція виставки «Хроніки епохи динозаврів»; Фото автора; (d) експозиція виставки «Хроніки епохи динозаврів» (фото М. Габера); (e) експозиція виставки «Хроніки епохи динозаврів» (фото М. Габера); (f) інтерактивна зона виставки «Палеонтологічні розкопки» (фото М. Габера).

Fig. 1. Exhibition 'Chronicles of the Age of Dinosaurs' 2016: (a) exhibition poster; (b) curator of the exhibition project Pavlo Puchkov (photo by the author); (c) the exhibition 'Chronicles of the Age of Dinosaurs' (photo by the author); (d, e) the exhibition 'Chronicles of the Age of Dinosaurs' (photo by M. Haber); (f) interactive zone of the exhibition 'Palaeontological Excavations' (photo by M. Haber).

художник отримав міжнародну премію, своєрідний «Оскар» у царині палеоарту Lanzendorf Paleo Art Prize та премію Джона Дж. Ланцендорфа з палеоарту Товариства палеонтології хребетних [Terakado 2017; White 2017]. Роботи яскраво ілюстрували минуле нашої планети у період, коли на Землі існували динозаври. Задум виставки та її ідейне підґрунтя були сфокусовані на питаннях які найбільше цікавлять аудиторію поціновувачів теми доісторичних істот: хто такі динозаври, як вони виглядали, як жили, що з ними сталося? Куратор виставки Павло Васильович Пучков, кандидат біологічних наук палеонтологічного відділу ННПМ НАН України проаналізував та надав детальний опис 60 роботам художника, коментуючи усі складові життя і особливості видів динозаврів та інших представників тваринного та ботанічного світу зображених на картинах. Високий науковий рівень інтерпретації зображеного на картинах біорізноманіття мезозою, дозволив встановити міждисциплінарний зв'язок між палеонтологією, біологією, геологією та ботанікою. Крім експонатів з палеонтологічних, геологічних та художніх фондів ННПМ до експозиції були включені додаткові елементи: фігура динозавра велоцираптора та муляжі всесвітньо відомих палеонтологічних знахідок, таких як зразок *Archaeopteryx siemensii* з берлінського Museum für Naturkunde, відбитки щелеп динозаврів. Зразки були надані приватним колекціонером Максимом Габером.

Вперше в нашій практиці було застосовано формат зчитування інформаційного контенту за допомогою QR-кодів, що дозволило інтегрувати цифрові технології у виставковий простір та зробити більш цікавим подання наукової інформації для молодшої аудиторії, звичної до мобільних форматів споживання контенту. Традиційний друкований формат описів також було збережено для більш широкій аудиторії. Вподальшому, позитивний досвід цього прийому ми використали при створенні аудіогіду палеонтологічним та зоологічним відділами музею [Emelyanov 2021].

Як додаткова постійно діюча атракція виставки була створена спеціальна зона “Палеонтологічні розкопки” для дітей від 5 років, де можна було спробувати себе у ролі палеонтолога та у великому коробі з піском віднайти справжні палеонтологічні рештки. Впродовж усього часу експонування виставки проводились регулярні майстер-класи, де молодшій аудиторії відвідувачів пропонувалось створити динозавра із природніх матеріалів — каміння, листя, мушель, пластиліну, глини, гіпсу. Саме в цей період в музеї було започатковано студію дитячої творчості «Гармонійка». До проекту запросили професійну викладачку образотворчого мистецтва Тетяну Вікторівну С’єдін, яка й створила цей творчий простір. Запровадження такої додаткової послуги стало результатом аналізу загальних тенденцій у сфері основних напрямів проведення вільного часу з дітьми. На той час серед родин з дітьми зростала популярність формату дозвілля, що поєднує відвідування музею з інтерактивною складовою де можна було б долучитись до прямої взаємодії з експонатами. Додатковим підтвердженням такого запиту стали результати анкетування відвідувачів, проведеного у вересні–жовтні 2015 р.

Таким чином, виставка «Хроніки епохи динозаврів» стала переходом музею до більш гнучкої, відкритої та інтерактивної моделі виставкових проєктів. Її можна розглядати як приклад виставки, що інтегрує цифрове мистецтво, наукову складову та перші кроки до інтерактивних освітніх практик [Karamanov 2011], а залучення сучасних цифрових інструментів, зокрема QR-кодів, стало важливою інновацією, що заклала підґрунтя подальшої трансформації не лише виставок у Національному науково-природничому музеї.

2017 рік

Виставка «Погляд у всесвіт: від міфів до науки» (рис. 2). У цьому проєкті вперше музей експонував у повному обсязі свою унікальну фондову колекцію зразків метеоритів, яка вважається однією з найбільш повних колекцій метеоритів в Україні, оскільки із 36 зареєстрованих метеоритів, що випали на території України, колекція ННПМ налічує 22 зразки [Semenenko (eds) 2007]. Ще однією складовою експозиції стали старовинні та сучасні астрономічні прилади, раритетні географічні карти, карти зоряного неба, книги та поштові листівки з приватної колекції Юрія Шевели — бібліографа української фантастики, фундатора проєкту «Музей

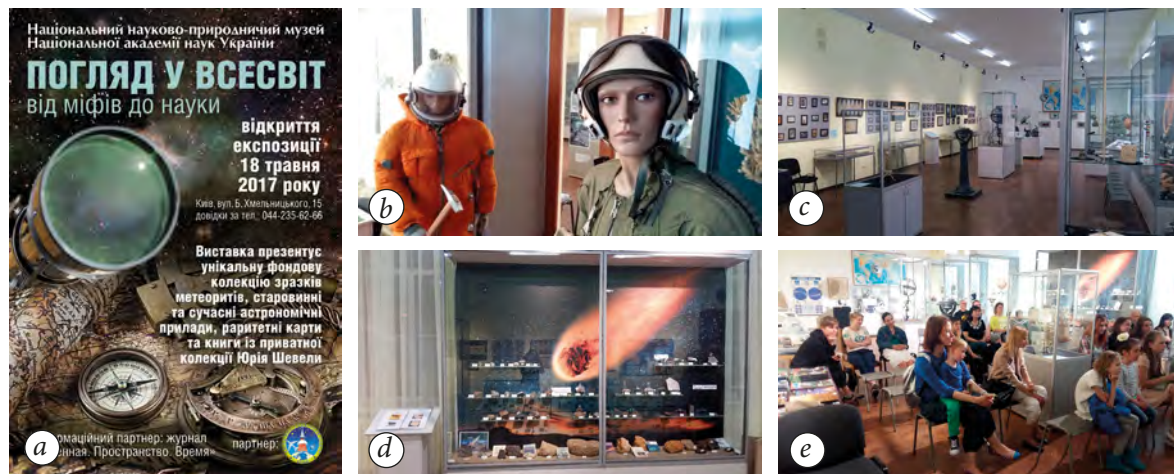

Рис. 2. Виставка “Погляд у всесвіт: від міфів до науки” 2017 рік: (a) афіша виставки; (b) два манекени у термозахисному комбінезоні та у льотному комбінезоні пілота на вході до виставки; (c) Загальний вигляд експозиції виставки; (d) Частина експозиції з демонстрацією музейної колекції метеоритів; (e) Відвідувачі під час лекції “Перші підкорювачі космосу” (фото автора).

Fig. 2. Exhibition ‘A Look into the Universe: From Myths to Science’ 2017: (a) Exhibition poster; (b) Two mannequins in thermal protective overalls and a pilot’s flight suit greet visitors at the entrance to the exhibition; (c) General view of the exhibition; (d) Part of the exhibition with a demonstration of the museum’s meteorite collection; (e) Visitors during the lecture ‘The First Conquerors of Space’ (photos by the author).

Фантастики і Космонавтики». Впродовж роботи виставки проводились екскурсії, інтерактивні майстер-класи, практикуми з основ використання вимірювальних приладів, а також цикли публічних лекцій, присвячених історії космічних досліджень. Особливий акцент був зроблений на внесок України у дослідження космосу — через теми на кшталт «Перші підкорювачі космосу», «Український космос».

Виставковий проект «Погляд у Всесвіт: від міфів до науки» актуалізував одну з найменш репрезентованих тем музейної роботи — космічну та астрономічну. Виставка залучила широку аудиторію та підкреслила потенціал музею як платформи для популяризації історії українського внеску в освоєння космосу.

2018 рік

Виставка «Еволюція наукової думки» (рис. 3) була приурочена до 100-літнього ювілею Національної академії наук України та присвячена вшануванню внеску українських вчених у розвиток світової науки. В основі експозиції презентувалась добірка творів із мистецького проекту «Обрані часом. Галерея портретів славетних українців» сучасного українського художника, графіка, монументаліста Володимира Слєпченка. Простір виставки було побудовано таким чином, щоб простежити еволюцію наукової думки в Україні: від перших дослідницьких шкіл до становлення наукових інституцій, які нині входять до складу НАН України. Масштабні портрети вчених супроводжувались біографічними довідками. Одним із центральних елементів експозиції стала інсталяція, що відтворювала атмосферу робочого місця дослідника-природничника 50–60-х років ХХ ст. Відвідувачі мали змогу не лише побачити, а й потримати в руках справжні предмети наукової праці того часу — інструменти, польові щоденники, вимірювальні прилади та книги, що дихають епохою. Цей елемент виконував також функцію фотозони. Згодом ця інсталяція була доповнена предметами та меблями і трансформована в окрему частину експозиції Відділу зоології «Кабінет науковця». На території виставки було проведено концерт гітарної музики Ірини Базильчук.

Рис. 3. Виставка «Еволюція наукової думки» 2018 рік: (а) Афіша виставки; (б) Частина експозиції з інсталяцією (фото автора).

Fig. 3. Exhibition 'Evolution of Scientific Thought' 2018: (a) Exhibition poster; (b) Part of the exhibition with the installation (photo by the author).

2019 рік: «Таємниці ландшафтного мистецтва», «Світ тварин Г.Глікмана», «Первісні забави за мотивами оповідань Р. Кіплінга»

Виставка «Таємниці ландшафтного мистецтва» (рис. 4). Це був спільний виставковий проект з Національним університетом біоресурсів і природокористування НАН України.

Наш музей виступив комунікаційним містком між освітнім закладом та його майбутніми студентами. Метою виставкового проекту стала спроба підтримати освітню інституцію — Навчально-науковий інститут лісового і садово-паркового господарства НУБІП та привернути увагу потенційних абітурієнтів до фаху ландшафтного архітектора і продемонструвати практичну й естетичну значущість цієї спеціальності. Акцентуючи увагу на зрозумілих широкому

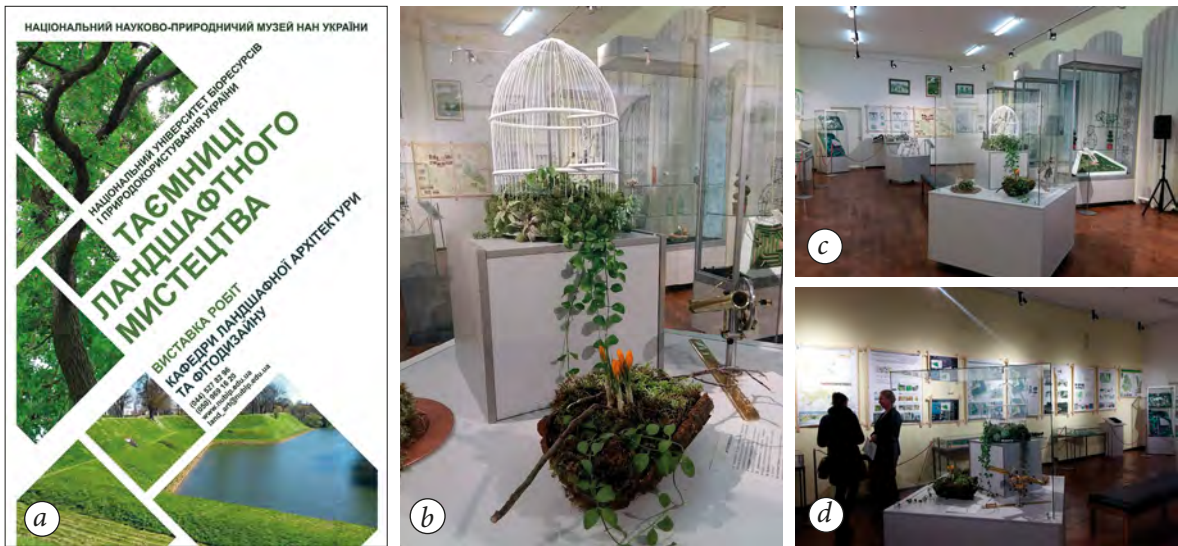

Рис. 4. Виставка «Таємниці ландшафтного мистецтва» 2019 рік: (a) афіша виставки; (b-d) загальний вигляд експозиції (фото автора).

Fig. 4. Exhibition 'Secrets of Landscape Art' 2019: (a) exhibition poster; (b-d) general view of the exhibition (photo by the author).

загалу прикладах — зелені бульвари, тінисті парки та затишні сквери - на тому, що завжди є прикрасою великих міст, ми розкрили тему просторів де природа проникає в міське середовище, повертаючи людину до стану гармонії. Спеціальності ландшафтного дизайну наразі здатні перетворити урбаністичний простір на місце для відпочинку, натхнення та відновлення. Але хто ж ці фахівці? Які знання, навички та бачення потрібні, щоб стати одним із них? Відповіді на ці запитання відвідувачі мали змогу отримати на цій виставці. В експозиції були представлені творчі проекти студентів та викладачів кафедри ландшафтно-ї архітектури та фітодизайну, які продемонстрували різноманіття підходів — від класичних паркових композицій до сучасних концепцій екологічного озеленення міського середовища. Простір виставки був наповнений макетами, планами, колажами, художніми ескізами та авторськими інсталяціями із рослин, які розкривали як естетичну, так і функціональну сторону ландшафтного мистецтва. Особливу увагу було приділено темі сталого розвитку, адаптації зелених зон до кліматичних змін та збереження біорізноманіття в умовах урбанізованого простору.

Виставка присвячена 100 річниці від року заснування Зоологічного музею Академії наук України, нині Відділу зоології ННПМ НАН України — «Світ тварин Геннадія Глікмана» (рис. 5). Експозиція представила музейну фондову колекцію творів художника-аніمالіста Геннадія Глікмана. Художник працював у галузях станкової та книжкової графіки, станкової скульптури переважно анімалістичного жанру [Bazhan 1973]. Його ілюстрації до книжок видатних поетів та письменників багатьом з нас відомі ще з дитинства. Як графік, Геннадій Наумович підготував біля 100 малюнків тварин для Української радянської енциклопедії. У 1970-х роках співпрацював з Центральним науково-природничим музеєм АН УРСР (нині Національний науково-природничий музей НАН України) [Kostrytzia 2005]. Його роботами оформлено експозиції нашого Відділу палеонтології. У 80-х роках ХХ століття Музей придбав у автора колекцію станкових анімалістичних робіт, виконаних у різних графічних техніках і саме ця виставка стала наймасштабнішою презентацією робіт художника, яка зберігається у Національному науково-природничому музеї НАН України. Згодом ця виставка експонувалась під назвою «Світ пізнання» у Національному архітектурно-історичному заповіднику «Чернігів стародавній».

Рис. 5. Виставка «Світ тварин Геннадія Глікмана» 2019 рік: (a) афіша виставки; (b) баннер з інформацією про 100 річчя Зоологічного музею УАН; (c, d) загальний вигляд експозиції виставки (фото автора).

Fig. 5. Exhibition 'Animal World of Gennady Glikman' 2019: (a) exhibition poster; (b) banner with information about the celebration of the 100th anniversary of the Zoological Museum of the Ukrainian Academy of Sciences; (c, d) general view of the exhibition (photos by the author).

Виставковий проект «Світ тварин Геннадія Глікмана» виконав дві важливі функції: як меморіальна ініціатива, що вшанувала ім'я митця, чия творчість була тісно пов'язана з історією музею, та освітня функція - продемонструвала внесок художника у популяризацію знань про тваринний світ. Крім того, презентація виставки в Чернігові мала на меті розширення аудиторії музею та поглиблення міжмузейної співпраці.

«Первісні забави за мотивами оповідань Р. Кіплінга» — персональна виставка ілюстрацій Володимира Штанка це спільний проект Національного науково-природничого музею НАН України, видавництва «Навчальна книга — Богдан» та Археологічного музею Інституту археології НАН України (рис. 6). У центрі експозиції було представлено понад 80 праць художника: проектні замальовки, ескізи та оригінали ілюстрацій, створені у процесі роботи над дитячою серією книжок «Тафі і Тегумай» за мотивами оповідань Ред'ярда Кіплінга. Виставку доповнювали експонати з фондів колекцій ННПМ НАН України та Археологічного музею Інституту археології: опудала тварин, ботанічні зразки, знаряддя праці, мисливства та побуту неолітичного періоду. Наукова кураторка виставки Аліна Ступак (Вейбер) виготовила ятір, риболовні сітки за реконструйованими традиційними техніками. Художник музею створив списи, наконечники стріл, лук і модель вігваму, яку оздобив розписом Володимир Штанко. Ці елементи не лише збагатили експозицію, а й створили колоритний контекст, що занурював глядача в атмосферу фантазійного, але подекуди реалістичного світу героїв оповідань Ред'ярда Кіплінга. Особливої привабливості виставці надала бібліографічна колекція Володимира Чернишенка, яка представила різноманіття світових видань творів Кіплінга. Впродовж роботи виставки було проведено літературні костюмовані читання, зустрічі з членами «Українського Товариства Р. Кіплінга», освітні лекції, концерти та майстер-класи для дітей та презентації книжок Ольги Купріян та Грасі Олійко «Мамонт» (видавництва «Ранок») та «Печерний розмалюк» Джулії Дональдсон (видавництво Pan Macmillan).

Цей проект поєднав образотворче мистецтво, літературу, археологію та природничі науки, створивши багатозаровий простір пізнання, гри та взаємодії з відвідувачами різного віку. Він також став прикладом міжінституційної співпраці, яка відкрила нові можливості для осмислення й популяризації класичної літературної спадщини в музеї.

Рис. 6. Виставка «Первісні забави за мотивами оповідань Р. Кіплінга» 2019 рік: (а) афіша виставки; (b) реконструкції сітки, ятіра, списів та стріл; (c) археологічна частина експозиції; (d) бібліографічна колекція В.Чернишенка та зоологічні зразки; (e) елемент експозиції — вігвам розписаний художником В. Штанко; (f) колекція перших ескізів В.Штанка створених під час роботи над дитячою серією книжок «Тафі і Тегумай» (фото автора).

Fig. 6. Exhibition 'Primeval Fun Based on Stories by R. Kipling' 2019: (a) exhibition poster; (b) reconstructions of nets, yatyrs, spears, and arrows; (c) archaeological part of the exhibition; (d) bibliographic collection of V. Chernyshenko and zoological specimens; (e) element of the exhibition—a wigwam painted by the artist V. Shtanko; (f) collection of the first sketches by V. Shtanko for the children's book series 'Taffy and Tegumai' (photos by the author).

2020 рік: «Акварельні нотатки: природа як митець», «Виставка ботанічного мистецтва»

Виставка «Акварельні нотатки: природа як митець» стала першим проектом, до якого долучилася українська спільнота художників VseSvitArt. Цей виставковий проект (рис. 7) об'єднав акварельні зображення метеликів і мушель з ентомологічною та конхіологічною колекцією музею, а також із частиною зразків із приватних зібрань. Виставку реалізовано за ініціативи арт-менеджерки і кураторки проекту Нонни Давиденко. Експозиція проекту була присвячена красі та різноманіттю світу комах і мушель. Художні твори було створено спеціально для цього проекту з урахуванням вимог музейного оформлення та наукової достовірності. Такий підхід був принциповим задумом виставки, замовленням і вимогою музею до робіт художників, адже музей послідовно формує фондову колекцію допоміжних матеріалів і активно залучає авторські ілюстрації до роботи над тимчасовими й постійними експозиціями, продовжуючи

Рис. 7. Виставка «Акварельні нотатки: природа як митець» 2020 рік: (a) афіша виставки; (b, c) вигляд експозиції (фото автора).

Fig. 7. Exhibition 'Watercolour Notes: Nature as an Artist' 2018: (a) exhibition poster; (b, c) view of the exhibition (photo by the author).

традицію використання оригінальних художніх творів у музейному наративі. Після завершення виставки 27 ілюстрацій було передано музею як дарунок — вони доповнили колекцію і стали ілюстративним ресурсом для подальших проєктів. Також виставку супроводжувала серія майстер-класів з образотворчого мистецтва: зокрема, кавовий та акварельний живопис, а також професійні заняття для художників і початківців. Варто відмітити, що знайомства, які виникли в процесі роботи над виставкою, переросли у співпрацю. Нині триває художнє оформлення зали «Ссавці» Відділу зоології, над яким працюють художниці Наталя Заблоцька та Наталя Шевченко.

Цей проєкт дозволив розширити аудиторію музею, активізувати освітню складову, зміцнити партнерські зв'язки та презентувати музей як динамічний простір, відкритий до сучасного мистецтва й нових форм взаємодії з природничими колекціями.

У 2020 р. розпочалася співпраця Національного науково-природничого музею НАН України з українськими художниками, які працюють у жанрі ботанічної ілюстрації. У цей рік в музеї втретє в Україні відбулася «Виставка ботанічного мистецтва» (рис. 8). Перші виставки ботанічної ілюстрації в Україні започаткувала Марина Вознюк у 2018 та 2019 р. З 2020 р. виставки ботанічної ілюстрації проходять в музеї щорічно. Музей надає наукові консультації художникам та простір для щорічних виставок, підтримує події до яких долучається мистецька спільнота, яку з 2020 року очолює Людмила Командир. За ці роки спільнота ботанічних ілюстраторів зміцніла та здобула юридичний статус як Асоціація українських художників ботанічного мистецтва, Association of Ukrainian Botanical Artists (SUBA). Виставки асоціації вже не обмежуються лише українськими авторами, до проєктів долучаються художники з Чехії, Німеччини, Великої Британії, США та інших країн, що свідчить про впевнену інтеграцію українського осередку ботанічних ілюстраторів в міжнародну професійну спільноту та її активну участь у глобальних мистецько-наукових проєктах. Музей став для цієї ініціативи науковим партнером і творчою платформою, і фактично сприяв формуванню і певною мірою заклав

Рис. 8. Виставки ботанічного мистецтва: (a, b) афіші виставок 2020 та 2024 року; (c) експозиція виставки 2024 року (фото Юлії Трегуб).

Fig. 8. Botanical Art Exhibitions: (a, b) posters of the 2020 and 2024 exhibitions; (c) display of the 2024 exhibition (photos by Yulia Tregub).

підґрунтя розвитку ботанічного мистецтва в Україні. Науковий куратор виставок спільноти Олексій Коваленко.

На постійній основі високопрофесійні художники асоціації активно долучаються до реставраційних проектів музею. Зокрема, вони беруть участь у відновленні музейних діорам. Завдяки їхній високоточній і реалістичній художній майстерності та уважності до найдрібніших деталей, експозиційні діорами набувають зорової достовірності й виразності, зберігаючи при цьому наукову точність. Саме такий рівень професіоналізму посилює емоційне враження відвідувачів і підтримує високі стандарти музейного оформлення.

2021 рік: «PaleoArt: наука, естетика, абсурд», «Естетика каменю»

Виставковий проект «PaleoArt: наука, естетика, абсурд» під науковим кураторством Аліни Ступак (Вейбер) презентував унікальну колекцію плакатів середини ХХ ст., знайдених в архіві Палеонтологічного відділу нашого музею, а також живопис різних часів, що зберігався в музейних кабінетах і присвячувався тваринам та рослинам минулих геологічних епох (рис. 9). Серед них — графічні зображення, застарілі таксономічні назви та реконструкції зовнішнього вигляду тварин, а також іноді абсурдні художні рішення, які відображають наукові уявлення того часу, багато з яких сьогодні втратили актуальність. Особлива серія радянських плакатів на тему походження людини, що демонструють ідеологічні впливи епохи, а також німецькомовні плакати початку ХХ ст. з хибними уявленнями про зв'язок інтелектуальних здібностей людини з формою черепа. Також виставка експонувала кістковий матеріал динозаврів з експедиції Івана Єфремова в пустелі Гобі (Монголія), відбитки викопного листа, етикетки найдавніших музейних експонатів та оригінальну інструкцію зі складання пізньопалеолітичної споруди з кісток мамонта, що експонується у Відділі палеонтології. У цьому проекті вперше було застосовано звуковий супровід із розповідями кураторки про експонати, який був доступний за зчитуванням QR-кодів. Під час виставки за мотивами проекту було знято сюжет для музейного YouTube-каналу «Жіночі постаті в історії палеонтологічних досліджень України», який висвітлює заслуги всесвітньо відомих і маловідомих дослідниць. Також в експозиції було реалізовано цікаве інтерактивне рішення, тут у старовинній картотечній шафі «працювала» постійно діюча гра з питаннями за темою експозиції, що не лише викликало жвавий інтерес відвідувачів, а й перетворило перегляд виставки на пізнавальний квест із символічними призами. Таким чином, виставка вийшла за межі традиційного формату і пропонувала

популяризація внеску жінок у науку через відеоконтент, проведення майстер-класів із відтворення діорам — усі ці компоненти, на думку автора, є ознаками успішної динамічної музейної експозиції. Вони стали можливими завдяки досвіду, напрацьованому музеєм у попередніх виставкових проєктах, і найбільш яскраво проявили себе саме на цій виставці, з огляду на ефективну взаємодію різними засобами з різноманітною цільовою аудиторією.

Виставка «Естетика каменю» (рис. 10). Наукові куратори: Володимир Гриценко, Євген Науменко — наукові співробітники Геологічного відділу ННПМ, арт-менеджер і куратор спільноти VseSvitArt — Нонна Давиденко, мисткиня Наталія Заболоцька. Це другий спільний виставковий проєкт з художниками спільноти VseSvitArt. Візуальне розмаїття виставки — від художніх технік акварелі, туші, кольорового олівця до мокуліто, викликало неабияке захоплення відвідувачів. Експозиція гармонійно поєднувала художні інтерпретації із природними зразками з музейної та приватних колекцій. Проєкт був яскравим та цілісним. Особливо увагу відвідувачів отримали мініатюрні зразки мінералів у поєднанні зі збільшеними у 20 разів їх зображеннями. Також експонувались зразки та вироби з декоративного каміння, які музей почав збирати ще з середини 80-х років ХХ століття в окремій експозиції «Естетика каменю». Виставка експонувала з цієї колекції кам'яні панно з мінеральної крихти, мозаїки, різьблені вази, великі кристали берилу, топазу, кварцу тощо, прикраси з напівдорогоцінного каміння. Наповнення експозиції створило справжній «вау»-ефект в реакціях відвідувачів. Виставка пропонувала практикуми з основ мінералогії, розпису на камінні для аудиторії різного віку.

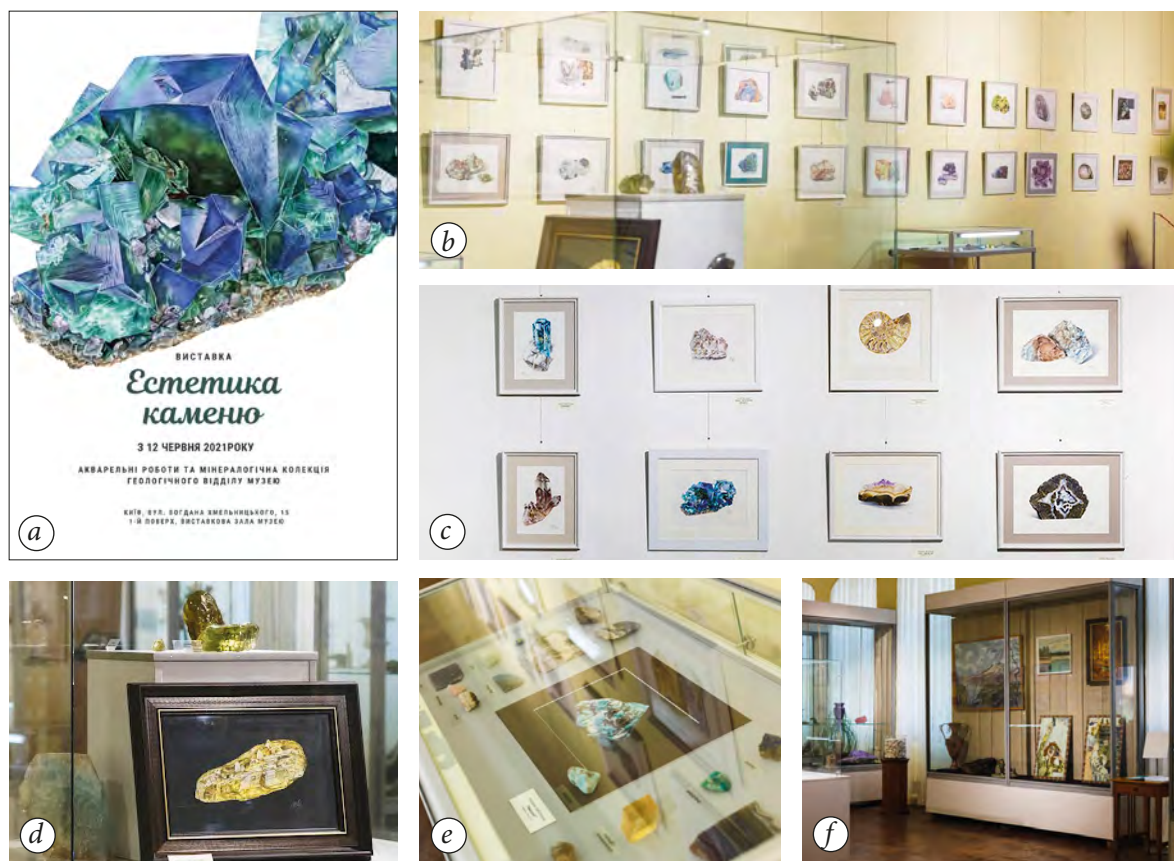

Рис. 10. Виставка «Естетика каменю» 2020 рік: (a) афіша виставки; (b-f) загальний вигляд та елементи експозиції (фото Юлії Трегуб, Оксани Бубліченко та автора).

Fig. 10. Exhibition 'Aesthetics of Stone' 2020: (a) exhibition poster; (b-f) general view and elements of the exhibition (photos by Yulia Tregub, Oksana Bublichenko and the author).

2022 рік

Виставка «Комахи з шафи: історичні іменні колекції та сучасне представлення безхребетних в експозиціях ННПМ НАН України» (рис. 11) була створена до Міжнародного дня музеїв у травні 2022 року — в особливо складний період, коли Україна переживала перші місяці повномасштабного вторгнення росії. Ця подія стала не просто музейним проектом, а й нашою реакцією на трагедію і виклик, що постав перед всією країною. Ключовим образом для афіші виставки, яку створив спеціально для проекту Олександр Греков, стала навісна шафка — як символ стійкості, що народився з реальних подій. Після ракетного удару по багатопверхівці у Бородянці навесні 2022 року вціліла лише одна стіна зі скромною шафкою та керамічним півником. Це зображення облетіло світ і стало символом незламності українського духу у боротьбі за свободу і життя. Ми запропонували відвідувачам переосмислення цього образу — фондів шафи, що зазвичай зберігають безцінні наукові колекції, були «відкриті» — як простір знання і пам'яті. Глядачі побачили унікальні зразки комах з усіх куточків світу, включно з еталонними екземплярами, зібраними українськими вченими, а також іменними історичними колекціями. Це була виставка-діалог між тим, що було, і тим, що відбувається. У час, коли культурні установи по всій країні були змушені зачинитися, а українські міста перебували під загрозою знищення або захоплення ворогом, музей відчинив свої двері лише на один день — як акт культурного спротиву. Попри короткий термін роботи, ця експозиція справила потужний емоційний і символічний вплив. Вона не лише демонструвала фондіві колекції, а й засвідчила, що навіть у найважчі часи ми маємо силу зберігати, пізнавати, ділитися. Життя триває, і наука, культура, музей залишаються його важливою частиною. Куратори виставки: наукові співробітники музею, к.б.н. Олександр Мартинов та к.б.н. Оксана Червоненко.

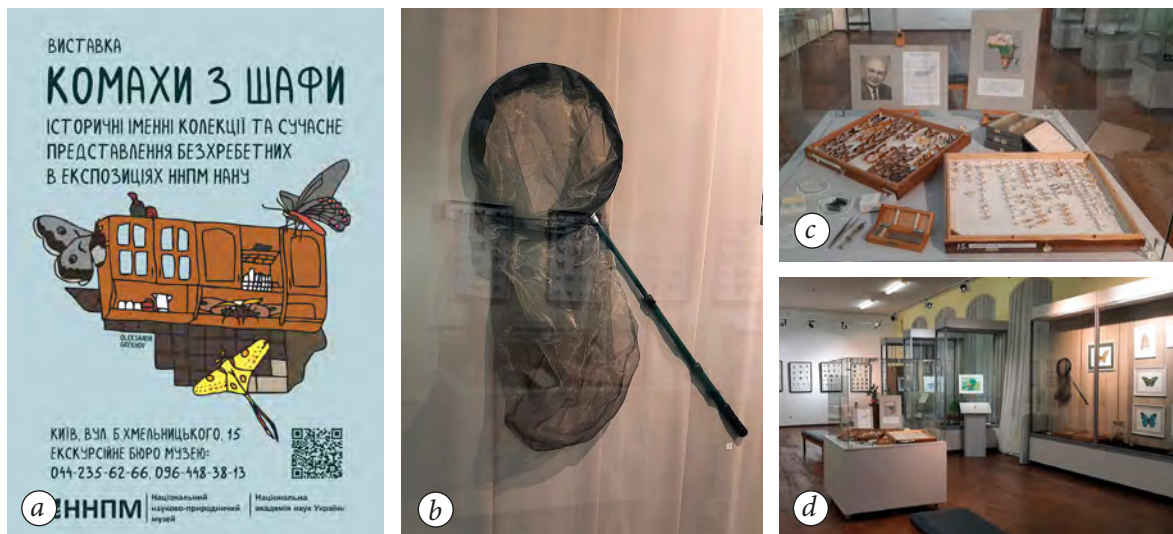

Рис. 11. Виставка «Комахи з шафи: історичні іменні колекції та сучасне представлення безхребетних в експозиціях ННПМ НАН України» 2022 рік: (a) афіша виставки; (b, c, d) загальний вигляд експозиції (фото автора).

Fig. 11. Exhibition 'Insects from the Closet: Historical Personal Collections and Modern Presentation of Invertebrates in the Exhibitions of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine' 2022: (a) exhibition poster; (b, c) general view of the exhibition (photos by the author).

2023 рік

«Акварельні нотатки: птахи» — третій спільний виставковий проект музею з спільнотою VseSvitArt (рис. 12). Виставка акцентувала увагу на екологічній загрозі екосистемі русла річки Десна, що виникла через активну забудову цієї природної території. Було описано флору та

фауну околиць села Новосілки, озера Старуха та численних стариць, які формують унікальний ландшафт і біорізноманіття місцевості. Особливу увагу було приділено червонокнижним видам рослин і тварин, які опинилися під загрозою зникнення внаслідок втрати природного середовища існування. Центральне місце в експозиції посіли акварельні роботи Наталії Заблоцької із зображенням птахів, які мешкають у цих заплавах лісах, луках і водоймах. Ніжна манера художниці відтворювати образи живої природи поєднана з натуралістичною точністю. Роботи експонувались на мольбертах безпосередньо у залі постійної експозиції «Птахи», органічно доповнюючи науково-природничу складову виставки художнім баченням. Науковим куратором Світланою Тайковою та автором цієї статті для молодших відвідувачів було підготовлено друкований визначник-розмальовку з малюнками художниці «Пернаті друзі». Окрім цікавих фактів про птахів України, у виданні розміщувались QR-коди, за якими можна було прослухати голос кожного птаха, а також надано поради, як допомагати птахам у біді, як правильно годувати синичок взимку із рецептом та покроковою інструкцією приготування корму. Для більш старшої аудиторії було розроблено тематичний паперовий квест, який дозволяв в інтерактивній формі пройти постійну експозицію «Птахи» та краще зрозуміти орнітологічне розмаїття і закріпити нові знання через ігровий формат. Такі освітні компоненти проекту, як розмальовка-визначник та квест ефективно працювали на розвиток спостережливості, допитливості та екологічної відповідальності. Інтеграція сучасних цифрових інструментів збагатила досвід взаємодії з виставкою, зробивши його більш динамічним і привабливим для молодшої аудиторії. Проект виконав важливу функцію формування емоційного зв'язку з темою охорони природи, забезпечив доступність складної природничої інформації та сприяв активному залученню відвідувачів до пізнавального процесу [Klochko 2019].

Рис. 12. Виставка «Акварельні нотатки: птахи» 2023 рік: (a) афіша виставки; (b) частина експозиції (фото автора).

Fig. 12. Exhibition 'Watercolor Notes: Birds' 2023: (a) exhibition poster; (b) part of the exhibition (photos by the author).

2024 рік

Виставка «Природничі ілюстрації Каті Шиови» (рис. 13).

Катя Шиова — українська художниця, членкиня Асоціації українських художників ботанічної ілюстрації (SUBA) та Американської спілки ботанічних художників (ASBA). Її акварелі можна зустріти у сувенірних крамницях природничих музеїв Великої Британії та Бельгії. Роботи мисткині поєднують художню майстерність, наукову точність і глибоку любов до природи — що особливо захоплює поціновувачів палеонтології та ентомології.

На авторській виставці були представлені як ентомологічні ілюстрації, так і унікальні палеоілюстрації — зображення викопних решток та реконструкції скелетів доісторичних істот, створені під враженням від палеонтологічних експозицій нашого музею та Державного музею

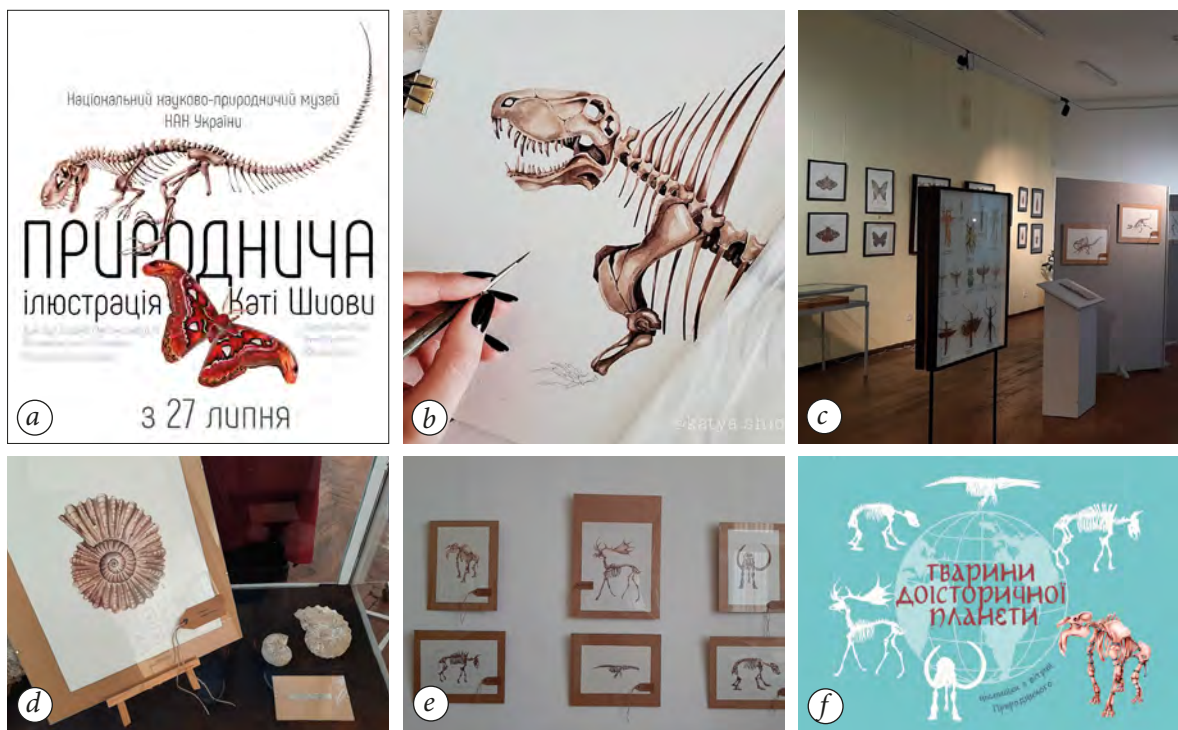

Рис. 13. Виставка «Природнича ілюстрація Каті Шиови» 2024 рік: (a) афіша виставки; (b) іміджеве фото процесу створення роботи (фото Каті Шиови); (c, d, e) загальний вигляд виставки та елемент експозиції з малюнком і зразком амоніту (фото автора); (f) Обкладинка сувенірної видання для дітей.

Fig. 13. Exhibition 'Nature Illustration by Katya Shiova' 2024: (a) exhibition poster; (b) image photo of the process of creating the artwork (photo by Katya Shiova); (c, d, e) general view and an element of the exhibition with a drawing and an ammonite sample (photo by the author).

природи Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Катя Шиова чи не єдина сучасна художниця, яка працює в техніці акварелі з темою викопних скелетів. Її палеороботи поєднують наукову достовірність із виразним авторським стилем, іноді з легкими нотками стімпанку, що надає образам особливого сприйняття. Серії робіт художниці присвячені комахам — витончені та детальні, дозволяють наново поглянути на тендітний світ безхребетних. Протягом експонування виставки художниця провела низку авторських майстер-класів і тематичних екскурсій, де ділилася секретами своєї техніки, історіями створення ілюстрацій і досвідом роботи з природничими об'єктами. Науковим куратором виставки Аліною Ступак підготовлено дитяче науково-пізнавальне видання «Тварини доісторичної планети: цікавинки з вітрин Природничого» з ілюстраціями Каті Шиови.

Також художниця виявила бажання підтримати музейну справу і як жест довіри та підтримки нашої установи, безоплатно надала право на використання зображень своїх палеоробіт для виготовлення музейної сувенірної продукції.

2025 рік

Виставка «Крила природи» (рис. 14) присвячувалась одному з найзахопливіших явищ у живій природі — здатності до польоту. Ця адаптація дозволила тваринам розширити свої можливості виживання: переміщатися на великі відстані, уникати хижаків, полювати й освоювати нові середовища. В експозиції йшлося про птахів, кажанів, метеликів, летючих риб. Були представлені зоологічні зразки, зокрема рідкісні види птахів, а також скелети тварин, що дозволило наочно порівняти особливості рухового апарату ссавців та птахів. Демонструвалися

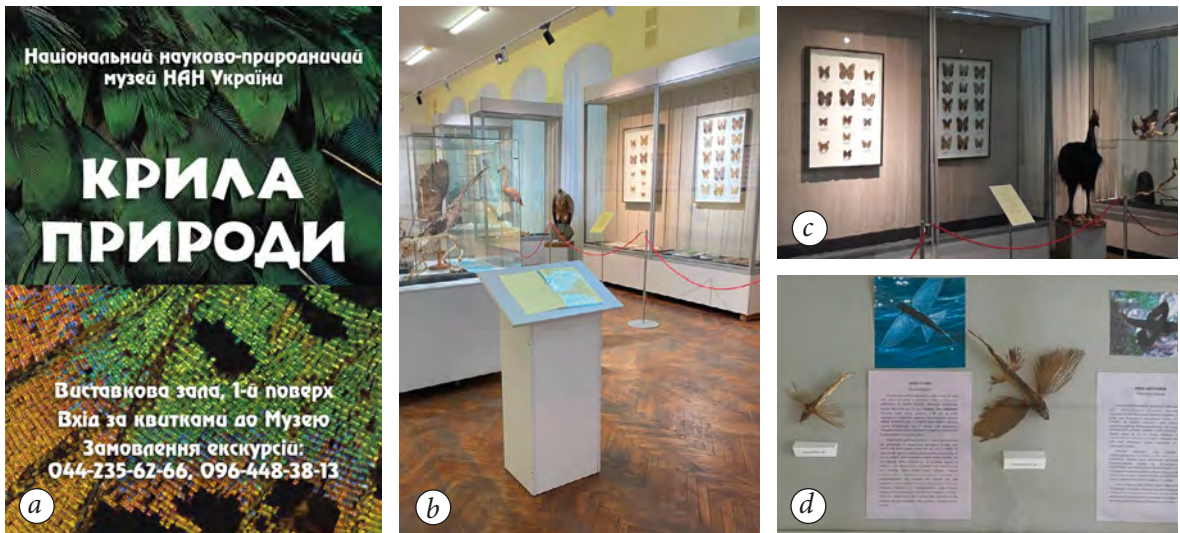

Рис. 14. Виставка «Крила природи» 2025 рік: (a) афіша виставки; (b, c) загальний вигляд виставки (фото автора); (d) вітрина присвячена летючим риbam (фото Світлани Тайкової).

Fig. 14. Exhibition 'Wings of Nature' 2025: (a) exhibition poster; (b, c) general view of the exhibition (photo by the author); (d) showcase dedicated to flying fish (photo by Svetlana Taikova).

різні типи пір'я, їхня будова та функції. Відвідувачі дізнавалися про еволюційні шляхи, що призвели до появи здатності літати, й мали змогу порівняти, як різні групи тварин розв'язали це завдання своїм індивідуальним шляхом [Zagorodniuk 2024]. Група кураторів виставкового проекту: наукові співробітники музею — Леонід Горобець, Ігор Загороднюк, Анатолій Паньков, Світлана Тайкова, Оксана Червоненко.

Загальна динаміка виставкової діяльності

Початковий період (2014–2016): дуже обмежена активність — 1 виставка в 2014 році, відсутність подій у 2015, одна виставка в 2016. Цей період можна охарактеризувати як початковий етап формування нової виставкової моделі.

Поступове зростання (2017–2018): щороку проводиться по одній виставці. Це свідчить про сталість та пошук форматів.

Пік активності (2019–2021): 2019 — рекорд: 3 виставки, різнопланові за темами (ландшафтний дизайн, анімалістичне мистецтво, книжкова ілюстрація). 2020–2021 — по 2–3 виставки щороку, незважаючи на пандемію COVID-19. Це свідчить про адаптацію до нових умов та розширення формату (зокрема, ботанічне мистецтво).

Стабілізація (2022–2023): Виставкова діяльність не припинилася навіть у період війни: 1–2 виставки щороку. Вперше проведено онлайн-формат (2023). 2024 — повернення до однієї виставки на рік, що свідчить про консервативну стабілізацію та вплив зовнішніх обмежень (війна, ресурси).

Статистика. Загальна кількість виставок (2014–2024): 17. Середнє значення: ~1,55 виставки на рік. Найактивніші роки: 2019 — 3 виставки, 2021 — 3 виставки. Єдиний «нульовий» рік — 2015.

Особливості відвідування. Виставкова зала функціонує як частина постійної експозиції музею та не є окремим квитковим об'єктом. Всі відвідувачі, які купують квиток до музею, мають змогу переглянути виставки без додаткової оплати. Окремий облік відвідуваності саме виставкових проектів не здійснювався. Більшість виставкових подій проводилися на безкоштовній або благодійній основі, з вільним входом або за попередньою реєстрацією.

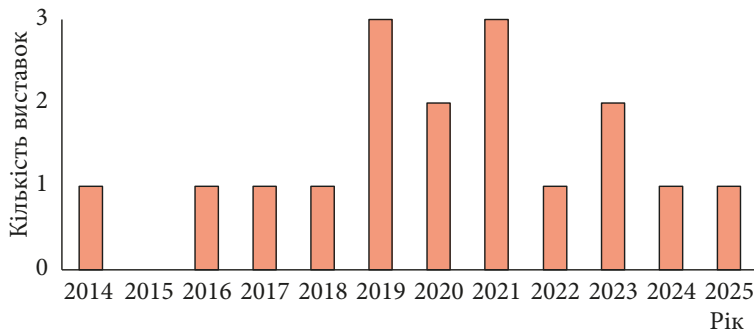

Рис. 15. Порівняльний аналіз виставкової активності Національного науково-природничого музею НАН України (2014–2025).

Fig. 15. Comparative analysis of the exhibition activity of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine (2014–2025).

Принципи аналізу та значення дослідження

Аналіз виставкової динаміки здійснюється за кількісними та якісними показниками - кількість виставок на рік, тематичне розмаїття, адаптивність до зовнішніх обставин, інноваційність формату, залучення партнерів, рівень взаємодії з аудиторією та залучення зовнішнього фінансування.

Такий підхід дозволяє виявити як сталі тенденції, так і переломні моменти, що позначають зміни у підходах до музейної комунікації. Він є цінним інструментом для формування довгострокової стратегії, планування ресурсів і пошуку нових партнерських можливостей.

Плани на майбутнє передбачають:

1. Розширення виставкових програм з активним залученням міждисциплінарних тем (природничі науки + мистецтво + екологія).
2. Розвиток онлайн- та гібридних форматів.
3. Впровадження системи обліку відвідуваності виставок.
4. Посилення освітньої складової та розробку програм для різних вікових і соціальних груп.
5. Активізацію участі в грантових програмах, зокрема у сфері культури, науки, неформальної освіти, цифровізації.
6. Розвиток стратегічної співпраці з соціально відповідальним бізнесом, зокрема в галузях видавництва, дизайну, IT, екології, освіти та креативних індустрій.
7. Зміцнення партнерства із вітчизняними та міжнародними культурними, освітніми й природоохоронними інституціями.

Залучення грантів, як механізму підтримки та розвитку музейної діяльності в нестабільних умовах розглядається не лише як фінансова підтримка, а й можливість стратегічного зростання, відкриття нових горизонтів для комунікації з аудиторією та виведення виставкової діяльності на якісно новий рівень.

Співпраця з бізнесом розглядається як платформа для взаємного посилення — коли наука, культура та підприємництво працюють у спільному напрямі, посилюючи вплив один одного на суспільство.

Обговорення

На основі аналізу виставкових проектів останніх років простежується послідовне зміцнення ролі виставкової зали як простору не лише для презентації експонатів, а й для комунікації з широкою та фаховою аудиторією. За період з 2014 по 2025 рік спостерігається зростання частоти проведення виставок, поступове розширення тематики — від вузькопрофільних наукових тем до міждисциплінарних наративів, орієнтованих на сучасні суспільні виклики (біорізноманіття, роль науки у культурі, екоестетика тощо).

Також простежується чітка тенденція до ускладнення структури виставкових проектів — від експозицій, зібраних переважно з власних фондів, до спільних міжінституційних програм,

у яких використовуються авторські ілюстрації, інсталяції, мультимедійні елементи та інтерактив. За останні роки збільшується частка виставок, реалізованих зусиллями музейної команди, включно з науковими співробітниками та освітніми наставниками. Це свідчить про формування стійкого виставкового потенціалу всередині установи.

Значно урізноманітнилися і форми залучення аудиторії. Окрім традиційних лекцій та екскурсій, супровід виставок передбачає творчі та освітні майстер-класи, театралізовані читання, сенсорні зони, а також онлайн-компоненти. Зміни у форматах супроводу демонструють зростання уваги до досвіду відвідувача як ключового чинника музейної взаємодії.

Подібні тенденції — перехід від колекційно-центричних моделей до експозицій, орієнтованих на комунікацію та досвід — відповідають глобальним викликам музейної справи. Як зазначає Джордж Е. Хайн, сучасний музей — це «динамічна інституція, яка має не лише зберігати, а й брати участь у створенні змістів, важливих для сучасного суспільства» [Hein 1998]. Це підтверджується і в дослідженнях Елейн Гуріан, де музей визначається як «місце культурного діалогу, що вимагає рефлексії, гнучкості і взаємодії» [Gurian 2006].

Показово, що в Європі, США виставки з активним включенням аудиторії в науковий процес стали окремою освітньою практикою [Evstafiev 2024]. Наприклад, досвід Science Museum у Лондоні чи Museum of Natural Sciences у Барселоні демонструє, що інтерактивність, нарративність і співтворчість аудиторії з музеєм нині є визначальними параметрами ефективної виставкової стратегії [Gurian 2006].

Отже, проаналізовані виставкові проекти ННПМ НАН України демонструють поступовий перехід від класичної демонстрації до впровадження нової комунікативної моделі, у якій музей виступає як платформа змістовного, методологічного й емоційного обміну. Цей процес є репрезентативним прикладом локальної адаптації до загальносвітових музейних тенденцій.

Подяки

Автор висловлює щирі подяки колегам, які брали участь у створенні виставкових проєктів, підтримували впровадження нових форматів і відкрито долучалися до експериментів — Павло Васильович Пучков, Галина Анфімова, Володимир Гриценко, Леонід Горобець, Олексій Коваленко, Марина Комар, Елеонора Король, Аліна Ступак, Світлана Тайкова, Євгенія Улюра, Оксана Червоненко. Окрема подяка штатним і позаштатним художникам музею, які, стали невід’ємною частиною музейної команди і зробили вагомий внесок у візуальну концепцію виставок — Світлана Іванова (+), Нонна Давиденко, Людмила Командир, Ірина Харченко. Особлива вдячність висловлюється редактору Ігорю Загороднюку за конструктивні поради, уважний супровід на всіх етапах підготовки матеріалу.

Декларації

Фінансування. Дослідження виконувалося в різні роки в рамках відповідних планових тем ННПМ, зокрема й відповідно до завдань поточної теми «Наукові фондові колекції та експозиція природничих музеїв як джерело вивчення формування, історії розвитку та змін біотичного різноманіття в умовах війни в Україні; музейна-педагогічна діяльність наукових музеїв та її значення у воєнний час» (Номер державної реєстрації НДР: 0124U000572; на 2024–2026 роки).

Конфлікт інтересів. Автор не має жодних конфліктів інтересів, які могли б вплинути на зміст цієї статті.

References

- Bazhan, M. P. (ed.). 1973. Glikman Gennady Naumovich. In: *Dictionary of Artists of Ukraine*. Ukrainian Soviet Encyclopedia, Kyiv, 55–56. [Ukrainian]
- Dovgy, S. O. (ed.). 2020. *Museum Pedagogy in Scientific Education: Monograph*. National Center ‘Small Academy of Sciences of Ukraine’, Kyiv, 1–334. ISBN 978-617-7945-15-3 <https://doi.org/10.32405/978-617-7945-15-3-2020-111>
- Evstafiev, I. 2024. Zoological exhibitions in natural history museums: classic design and modern approach. *Theriology Ukrainica*, 28: 201–224. [Ukrainian] <http://doi.org/10.53452/TU2817>

- Emelyanov, I., O. Chervonenko, I. Zagorodniuk, O. Kovalenko, Y. Komar. 2021. 55 years of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine. *Ecologichny visnyk [Environmental Bulletin]*, No. 5: 16–20. [Ukrainian] <https://bit.ly/3KGLCHK>
- Freeman, T. 2007. *Interpreting our Heritage (4th ed.)*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1-191. ISBN 9781469604886
- Gurian, E. 2006. *Civilizing the Museum: The Collected Writings of Elaine Heumann Gurian (2006)*. Routledge, London, 1–273. ISBN 978-1134247066
- Hein, G. E. 1998. *Learning in the Museum*. Routledge, London, 1–216. ISBN 978-0203028322. <https://doi.org/10.4324/9780203028322>
- Hooper-Greenhill, E. 2000. Exhibitions and interpretation: museum pedagogy and cultural change. In: Hooper-Greenhill, E. *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. Routledge, London, 124–151. ISBN 9781003124450. <https://doi.org/10.4324/9781003124450>
- Hooper-Greenhill, E. 2007. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London, New York p. 252 ISBN 9780415379366
- Karamanov, O. V. 2011. Museum — University: principles of building an integrated lesson. In: *Materials of the reporting scientific conferences of the Department of General and Social Pedagogy*. Publishing House of the I. Franko University of Lviv, Lviv, 10: 33–36.
- Komar, Y. 2019. Exhibition activities of the National Museum of Natural Sciences of the NAS of Ukraine. In: Zagorodnyuk, I. (ed.). *Natural Museums in Ukraine: Formation and Development Prospects*. NAS of Ukraine; National Museum of Natural Sciences. Kyiv, 307–310. (Series: Natural Museology; Vol. 5). [Ukrainian]
- Kostrytzia, M. Yu. 2005. Shapes of the Berdychiv Land: Historical and Local History Essays. Volume 2. Kosenko, Zhytomyr, 204–205. [Ukrainian]
- Klochko, A. V. 2019. Museum pedagogy as a comprehensive scientific discipline: experience based on the Zoological Museum of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine. In: Zagorodniuk, I. (ed.). *Natural History Museums in Ukraine: Formation and Development Prospects*. NMNH NAS of Ukraine. Kyiv, 282–284. (Series: Natural History Museology; Vol. 5). [Ukrainian]
- Prydatko-Dolin, V. I. 2019. Discovery of Bellingshausen and Lazarev Islands during the Aral Descriptive Expedition (1848–1849) and the possible creative contribution of the painter in exile Taras Shevchenko. *Geo&Bio*, 18: 147–157. [Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/gb1812>
- Semenenko, V. P., A. L. Girich, Y. O. Rusko. 2007. Catalogue of meteorites stored in the National Museum of Natural History of the NAS of Ukraine (as of January 1, 2007). *Mineralogical Journal*, 29 (2): 72–82. [Ukrainian]
- Terakado, K. 2017. *The Art of the Dinosaur: Illustrations by the Top Paleoartists in the World*. PIE International, 97–116. ISBN 978-4756249227
- White, S. 2017. *Dinosaur Art II: The Cutting Edge of Paleart*. Titan Books, 16–41. ISBN 978-1785653988
- Zagorodniuk, I., K. Ocheretna, S. Kharchuk, M. Korobchenko. 2021. Symbol species, days and years of animals in natural history events and museum activities. *Geo&Bio*, 20: 135–159. [Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/gb2013>
- Zagorodniuk, I. 2024. Prominent collectors of mammalogical collections in museums of Kyiv in the context of the history of zoological collections. *GEO&BIO*, 26: 183–200. [Ukrainian] <https://doi.org/10.53452/gb2615>